

Jerkko Holmi

Laajalahden Etyk-venesurmat Suomen turvallisuusviranomaisten viestintää ja toimintatapoja muuttamassa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Vuoden 1975 kesällä Helsingissä käydyin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökongressin (Etyk) yhteydessä Laajalahden merialueella tapahtui välikohtaus, jossa kaksi rajavartiolaitoksen merivartijaa oli osallisena kahden suomalaisen siviilin kuolemaan. Tässä tutkimuksessa tarkastelen Laajalahden venesurmina tunnetun tapahtuman käsittelyä Suomen turvallisuusviranomaisten kannalta lehdistöaineistoon nojaten julkisuudessa sekä arkistoaineistojen avulla organisaatioiden sisällä. Turman Etykistä johtunutta viranomaisten sekavaa viestintää kritisoitiin laajalti lehdistössä. Koska julkiset tiedot turman yksityiskohdista olivat puutteelliset, keskittyivät lehdet reagoimaan tiedotuksen ja poliisitutkimuksen puutteisiin. Rajavartiolaitoksen sisällä aiheen käsittely oli vähäistä, mutta ei vähäpätöistä. Turma näyttää osaltaan olleen vaikuttamassa merkittäväällä tavalla siihen, että muutoksia rajavartioiden työhön tehtiin vastaavanlaisten onnettomuuksien välttämiseksi. Tutkimus osoittaaakin, että Laajalahden veneturma oli sekä julkisen keskustelun että Rajavartiolaitoksen organisatorisen toiminnan kannalta muuttamassa käytänteitä ja kehittämässä viestinnän avoimuutta.

In the summer of 1975, during the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) in Helsinki, an incident occurred in the Laajalahti sea area in which two men from the Finnish Border Guard were involved in the deaths of two Finnish civilians. In this study, I examine the handling of the Laajalahti boat accident from the perspective of the Finnish security organisations both in the public domain, based on press material, and within the organisations, using archival material. The press heavily criticised the authorities' lack of communication and focused on reacting to the shortcomings in the information and investigation of the accident. Within the Border Guard, coverage of the issue was limited but not trivial. The accident appears to have played a significant role in influencing changes in the work of the Border Guard to avoid similar accidents. The study showcases that the Laajalahti accident was instrumental in developing practices and enhancing transparency in communication, both in the public debate and in the organisational operation of the Border Guard.

Etyk, Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos, sisäministeriö, veneturma

Jerkko Holmi, väitöskirjantutkija, Turun yliopisto, javhol@utu.fi

Etyk-turma turvallisuuskeskustelun peilinä kylmässä sodassa

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (Etyk) ensimmäinen vaihe huipentui Helsingissä pidettyyn huippukokoukseen kesällä 1975. Heinä-elokuun kokous on nähty suomalaisen diplomatian onnistumisena, ”Helsingin hengen” luojana, jonka toivottiin olevan kylmän sodan päättävä rauhankonferenssi. Suomi, tasavallan presidentti Urho Kekkosen johdolla, oli hetken maailman keskipisteenä.¹ Idyllin mursi ainoastaan heinäkuun viimeisen päivän murhenäytelmä Laajalahden vesillä.²

Tässä tutkimuksessa käsitellään Etykin venesurmia³ julkisen keskustelun ja keskeisten taustatoimijoiden valossa. Analyysi vastaa kysymyksiin siitä, kuinka tapahtumat esitettiin julkisuudessa Suomen turvallisuusviranomaisten toiminnan ja maineen kannalta sekä mitä asioita tässä käsittelyssä nousi erityisesti esille. Lisäksi tutkimus tarkastelee sitä, miten turvallisuusviranomaiset, ensisijaisesti Rajavartiolaitos, organisaation sisällä reagoivat tapahtumiin ja esitettiin näkökulmiin, eli miten tapahtuma osaltaan vaikutti turvallisuusviranomaisten toiminnan kehitykseen. Veneturma toimii tarkasteluhorisonttina tiedotusvälineiden ja julkisen keskustelun sekä turvallisuusviranomaisten toiminnan välisiin suhteisiin kylmän sodan aikana. Analyysi keskittyy tarkastelemaan ilmiötä turvallisuusorganisaatioiden näkökulmasta, ottamatta kantaa sen ulkopoliittiseen ulottuvuuteen.

Tutkimuksessa ei tarkastella turmaa itsessään, sillä sitä on jo käsitelty kirjallisuudessa. Nämä kuvaukset ovat rajoittuneet turman rikosteemaisiin aikalaisselostuksiin⁴ tai jääneet maininnan tasolle laajemmassa Etyk-prosessin tai Rajavartionlaitoksen toiminnan kuvailussa.⁵

Laajalahden turma liittyy myös laajempaan yhteiskunnalliseen ilmiöön. 1970-luvun vakiintuneessa kylmän sodan kahtiajaossa Suomella oli asemansa ”lännen etuliitteenä” ja ”idän etumaastona,” josta maassa vallitsi konsensus. Tätä vakautta huojutettiin herkimmillä hetkellä, kun Suomi oli Etykin takia huomion keskipisteenä. Vaikka liennytyksen lämmin tuuli puhalsikin Euroopassa, sisäinen myrsky tuiversi, samalla kun suurvaltojen edustajat olivat Suomen maaperällä.⁶ Liityntä Etykiin korostaakin turman merkitystä.⁷

Tutkimuksen primääriaineistona julkisen keskustelun osalta ovat *Helsingin Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* kirjoitukset, joiden tukena on yksittäisiä tekstejä muista lehdistä. Lehtivalintaa tukee *Helsingin Sanomien* merkittävyys 1970-luvun valtalehtenä sekä maantieteellinen läheisyys Helsingissä, kun taas *Ilta-Sanomien* tarjoaa keskusteluun kohuotsikkohakuisemman sisällön. Kumpikin lehdistä oli, ja on edelleen, osa Erkköjen Sanoma-konsernia.⁸ Toisena primääriaineistona hyödynnetään Rajavartionlaitoksen sekä Helsingin sota-oikeuden arkistoja, joita säilytetään Kansallisarkistossa (KA). Nämä arkistoaineistot mahdollistavat ilmiön laajemman tarkastelun ja korostavat turvallisuusviranomaisten omaa reagointia ja toimintaa.

Lähdeaineistoja tutkitaan laadullista sisällönanalyysiä hyödyntäen. Menetelmällisesti tämä mahdollistaa aineiston analyysin niin historiallisen ilmiön yksittäisinä ilmentyminä kuin laajemmin kuvaamassa tapahtumaketjua, jossa veneturmaa seurannutta selvittelyä ja oikeusprosessia tarkasteltiin argumentoituina ja reaktiivisina ilmentyminä eri organisaatioissa. Analyysi muodostaa kokonaisuuden, joka selittää yksittäisten havaintojen merkityksellisyyttä tutkimuksen laajemmassa viitekehityksessä.⁹ Analyysin sanoittamista tukevat turvallisuuden käsitteet, joita on mahdollista yhdistää havaittuihin teemoihin ilmiöiden määrittäjinä sekä selityksinä.¹⁰

Rajavartiolaitokseen liittyen historiantutkimusta, varsinkin kylmän sodan ajalta, on niukalti. Tarve aikakauden turvallisuusteemaiselle tutkimukselle on yleisemminkin tunnustettu.¹¹ Tehty tutkimus on painottunut erilaisiin organisaatiohistoriikkiin.¹² Tämä tutkimus nostaakin esille ilmiöitä turvallisuusorganisaatioiden ”normaalin” toiminnan ulkopuolella. Painotusta merellä tapahtuneen onnettomuuden tarkasteluun puoltaa käsitys siitä, että rajavartioston toiminta on painottunut maan pitkän itärajan takaisiin uhkiin, vaikka vartioitavaa merialuetta on rajakilometreinä vähintään saman verran.¹³ Tutkimus on myös julkisuusteemaltaan ajankohtainen: Nykyisessä turvallisuusilmapiirissä ulkorajojen vartiointi sekä turvallisuusasioiden julkisuus ovat nousseet Suomen Nato-jäsenyyden myötä julkisen keskustelun keskiöön.

Käsiteltäessä Rajavartiolaitosta ja sen roolia osana Suomen puolustusta, tekstissä sovelletaan Jami Virran tavoin termiä *Puolustusvoimat* niin, että se sisältää myös sisäministeriön alaisuudessa toimivan Rajavartiolaitoksen ja sen toimivaltaan kuuluvat asiat, jotka on perinteisesti nähty myös maanpuolustukseen kuuluvaksi.¹⁴ Lisäksi termiä *rajavartiosto* käytetään Rajavartiolaitoksen synonyyminä.

Etykin turvatoimet ja veneturma

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin turvatoimet olivat Suomen turvallisuusviranomaisille monimuotoinen taidonnäyte. Korkea-arvoisen vierasjoukon turvaamiseksi vaadittiin erityisjärjestelyjä, joista vastasivat poliisivoimat apunaan maan muut turvallisuusviranomaiset. Turvatoimet onnistuivat kokonaisuudessaan hyvin ja esiintyivät edukseen myös lehdistössä.¹⁵ Puolustusvoimat näyttäytyikin nyt sotilaallisen puolustamisen lisäksi ennaltaehkäisevänä toimijana – toisenlaisten yhteiskuntaan kohdistuvien uhkien torjumisessa.¹⁶

Konferenssin turvallisuusjärjestelyjen pääpaino oli sen tapahtumapaikoilla, niiden lähialueilla sekä Helsinki-Vantaan lentokentällä.¹⁷ Kansainvälisen terrorismin uhka Etykiä kohtaan tunnustettiin yleisemminkin.¹⁸ Myös merirajoilla tehostettu valvonta oli tarpeen. Eritoten neuvostoliittolaiset kalastusalukset ja epäilysti muuhun tarkoitukseen naamioidut ”kalastusalukset” tekivät vuosittain kymmeniä laittomia rajanylityksiä. Myös ilmatilaloukkauksia esiintyi. Etyk oli rajavartiostolle poikkeustoimi, jossa erityisesti Suomen eteläisten merialueitten valvontaa tehostettiin.¹⁹

Torstaina heinäkuun 31. päivän iltana kello yhdentoista aikoihin, tunti hotelli Kalastajatorpalla järjestettyjen konferenssin puutarhakutsujen päätyttyä, Laajalahden siviililiikenteeltä rajatulle merialueella saapui valoton vene, joka ei totellut pysähtymiskäskyä. Veneen pysäyttämiseksi poliisin tueksi määrätystä Rajavartiolaitoksen kaksimiehisestä vartioveneestä NV 26 ammuttiin virheellisesti kohti venettä valoraketti, joka sytytti sen palamaan. Poliisin ja rajavartioston yksiköt osallistuivat veneen sammutukseen ja se hinattiin pahoin palaneena Otaniemen rantaan, jossa veneen pohjalta havaittiin palanut ruumis. Rajavartijoiden antaman selvityksen mukaan asiassa ei vaikuttanut olevan mitään erikoista – onneton sattuma oli johtanut turmaan. Tutkimusten edetessä ongelmalliset yksityiskohdat alkoivat paljastua.²⁰

Ilmeni, että molemmat rajavartijat olivat olleet tapahtuma-aikaan alkoholin vaikutuksen alaisina, yli promillen verran kumpikin. Turmaveneessä oli lisäksi ollut toinen henkilö, joka oli oletettavasti yrittänyt pelastautua palavasta veneestä. Hänen ruumiinsa löytyi 5. elokuuta vedestä läheltä onnettomuuspaikkaa. Myös molemmat uhrit olivat olleet hyvin päihtyneitä. Vartioveneen kyydissä oli turma-ajankohtana lisäksi ollut kaksi naishenkilöä, jotka oli viety rantaan ennen sammutusoperaation liittymistä.²¹

Saman vuoden lokakuussa rajavartioston mieskaksikko todettiin sota-oikeudessa syyllisiksi virkarikoksiin ja tuomittiin kumpainenkin lopulta hovioikeudessa noin yhdeksän kuukauden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Miehet olivat toimineet monin kohdin moitittavasti sekä virantoimituksensa vastaisesti, mutta tahallisuuteen heidän ei kuitenkaan katsottu kuolemien yhteydessä syyllistyneen. Kumpikin erotettiin rajavartioston palveluksesta.²²

Turvallisuusviranomaiset osana veneturman käsittelyä julkisuudessa

Heti elokuun ensimmäisenä päivänä ensitiedot onnettomuudesta olivat lehdissä.²³ Merivartiosto aloitti viestinnän vasta 12 tuntia turmasta ja tiedotti, että vene oli yrittänyt välttää pysäytystä. Arvioitiin, että taskulampulla vilkutettua punaista valoa ei ehkä ollut tunnistettu pysähtymismerkiksi, koska partioveneessä ei ollut ollut muita pimeässä näkyviä tunnuksia. Tiedoissa esiintyi vielä epäselvyyksiä, mutta onnettomuuden vaiheista annettiin jo suhteellisen tarkka selostus.²⁴ Alun vaitonaisuus oli ymmärrettävissä, sillä Puolustusvoimissa esiintyi toisen maailmansodan jälkeen varovaisuutta mediaa kohtaan: ”hiukankin arveluttavat asiat [vietiin] mahdollisimman korkean tahon päätettäväksi.”²⁵

Seuranneina päivinä rajavartioston salamyhkäisyys ja virheet korostuivat uutisoinnissa, kun väite turmaveneen pakenemisesta yritettiin sivuuttaa. Pysäyttämisen kuvattiin rutiinitoimenpiteeksi, johon Etyk-turvatoimet eivät olleet vaikuttaneet.²⁶ Lehdistön tiedottava rooli korostuikin konferenssin kansainvälisen merkityksen ja mediakiinnostuksen takia.²⁷ Koska veneturmalla oli liittynyt Etykiin, turmasta kertovat uutiset olivat alkuun oman otsikkonsa alla osana kuvailua konferenssin tapahtumista ja vieraista.

Etykin turvatoimet itsessään saivat kiitosta, vaikka ne olivat poliisin historian laajimmat rauhanajan turvaamistoimet. Laajalahden ”lipsahdus” oli järjestelyjen ainoa epäonnistuminen.²⁸ Lipsahduksesta puhui myös sisäministeri Heikki Koski, jonka vastuulla poliisi ja rajavartiosto olivat.²⁹ Koski kommentoi *Suomen Kuvalehdessä*, että valitettavasta veneturmasta huolimatta Etyk-järjestelyjen saldoa saattoi pitää ”varsin tyydyttävänä.”³⁰ Koski kuvasi tapahtumaa myöhemmin sanoilla ”valitettava onnettomuus,” jota ilman järjestystä ylläpitäneillä toimijoilla olisi ollut aihetta tyytyväisyyteen.³¹

Ilta-Sanomien päätoimittaja Martti Huhtamäki ei antanut järjestelyille puhtaita papereita: Tuossa kohtaa tiedossa ollut yhden ”viattoman” veneilijän kuolema oli osoitus yksien turvallisuudesta toisten kustannuksella. Valoraketin ampujan käytös taas selittyi innolla, jonka Etyk-järjestelyt aiheuttivat turvallisuusviranomaisissa.³² Kritiikin terävin kärki osoitettiin turvallisuusjohdolle, ei turman osallisille.

Laajempi huhumylly käynnistyi, kun silminnäkijä kertoi lehdille todistaneensa valoraketin osumaa ”mahdollisesti suoraan venettä ohjannutta miestä selkään” sekä arvioi merivartioston veneen ehkä osuneen veteen pelastautuneeseen toiseen uhriin.³³ Oikeudessa väitteet kumottiin erittäin epätodennäköisenä.³⁴ Silminnäkijä lisäksi kiisti väitteet turmaveneen oudoista liikkeistä sekä punaisen pysähtymisvalon. Hän kertoi ilmoittaneensa asiasta pian myös puhelimitse, koska merivartioston vene ei ollut alkanut auttaa tilanteessa. Soitettuaan uudelleen seuraavana päivänä poliisi oli väitetyksi käskenyt unohtamaan koko asian.³⁵ Myös toinen silminnäkijä kertoi tapahtumista yksityiskohtia, mutta häneenkään poliisi ei ollut ollut yhteydessä.³⁶

Rajavartiolaitos pyrki kumoamaan esitetyt väitteet³⁷ ja lisätietojen paljastuttua antoi vain vähän tietoja rajavartijoihin liittyen.³⁸ Tämän voi nähdä Puolustusvoimiin juurtuneena tiedotuskulttuurina. Sisä- ja ulkopoliittisesti herkässä tilanteessa piti välttää julkista kirjoittelua niin hyvässä kuin pahassa. Kansan käsitys Suomen turvallisuusviranomaisista ei päässyt puutteellisen julkisuuden takia

kehittymään, mikä osaltaan heikensi luottoa esimerkiksi armeijan iskukykyyn.³⁹ Maanpuolustuksellista mielipideilmastoa haastoi myös vasemmistolainen rauhanliike,⁴⁰ joka 1970-luvulla saattoi hyötyä *Helsingin Sanomien* toimitukseen ujuttautuneesta ”taistolaisfraktiosta.”⁴¹

Rajavartiolaitos itsessään ei paistatellut julkisuuden valokeilassa. Toiminta ei ollut sinällään salaista, mutta jäi enemmistölle ihmisistä etäiseksi – olihan se näkyvästi esillä vain harvaanasutuilla rajaseuduilla ja ulkomerellä. Organisaatio oli tuttu vain niille suomalaisille, joiden lähialueilla se toimi osana ”tavallista” rajaturvallisuuden ylläpitoa. Lisäksi Rajavartiolaitoksen viestinnän rajoitteena oli vaikeneminen tapahtumista, joissa osallisia olivat viranomaisyhteistyössä myös muut turvallisuusviranomaiset sekä ulkovallat. Käytäntö oli toki painottunut rajaloikkauksiin ja niiden hoitoon suojelupoliisissa.⁴²

Rajavartiolaitos oli määritellyt linjaansa julkisuuden ja tiedostustoiminnan osalta uusiksi vuoden 1975 alkupuolella. Varaukset julkituloissa koskivat erityisesti Suomen ulkosuhteisiin liittyviä tapauksia. Syksyllä 1975 käytäntöjä tarkennettiin sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen osalta avoimempaan suuntaan.⁴³ Laajalahden tapahtumien tiedottamista monimutkaisti se, että vaikka itse tapaus oli pian siirretty Helsingin rikospoliisiin selvitettäväksi, viestinnästä vastasi Etykin turvallisuusjohto sisäministeriön poliisiosastolla.⁴⁴

Ilta-Sanomien kritiikki kohdistui poliisijohdon omimaan vaatimattomaan tiedotuslinjaan, jonka seurauksena tutkinnasta tuli ”villaisella painamisen maku”⁴⁵ sekä siihen, ettei toisen uhrin etsintään panostettu.⁴⁶ Vaitonaisuus näytti jättävän yksityiskohtia pimementoon.⁴⁷ Uutisoinnin tarkoitus olikin sanoa, ettei tapausta olisi kunnolla tutkittu, ellei lehdistö olisi siihen laajasti puuttunut. Vaikka poliisissa oltiin tyytyväisiä tutkimuksen etenemiseen, tuli julki, että poliiseja oli kielletty kertomasta tutkinnasta lehdistölle. Samalla lehdistö laski ansiokseen silminnäköjoiden löytämisen.⁴⁸ Kun Etykiin liittyen tiedotusvastuu oli muutenkin jo keskitetty ja poliisilla roolinsa turman selvittämisessä, saattoi rajavartioston tiedotus tarkoituksella jättäytyä vähemmälle.

Helsingin Sanomissa turma kuitattiin Etykin aiheuttaman paineen epäonnekkaana purkautumisena, mutta virkamiehistön ”harhautus- ja pimennysoperaatiolle” annettiin pyyhkeitä. Rajavartiolaitoksen sekä poliisin vaitonainen tiedotuslinja, väärän tiedon antaminen ja julkisuudessa esiintyneet tiedot olivat asettaneet valtaapitävät huonoon valoon. Vastauksia vaadittiin useampaan avoimeen kysymykseen.⁴⁹ Kriisiviestintä, jonka tarkoituksena on hallita tilannetta ja välittää oikea tieto oikea-aikaisesti,⁵⁰ oli Rajavartiolaitoksen osalta epäonnistunut.

Oli epätavallista, että *Helsingin Sanomat* vahvasti kritisoi Puolustusvoimia.⁵¹ Tässäkin kohtaa kovin soraääni suuntautui virkakoneistoon. On tulkittavissa oletus, että turvallisuusviranomaisten tuli hoitaa itselleen kuuluvat asiat tehokkaasti ja jonkun tuli ottaa vastuu tiedottamisesta.

Osaltaan kritiikkiä saattoi selittää se, että *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Heikki Tikkanen oli ennen konferenssia teroittanut sisäministeri Koskelle, että kaikenlaiseen tiedottamiseen tuli varautua. Kosken mukaan perusteena oli ollut ”vaara, että jotain tapahtuisi,” kuten terrori-isku tai mielenosoitus. Tiedotus tulikin järjestää niin, ettei huhuille jäisi sijaa. Toisaalta Koski oli ennalta vedonnut tiedotusvälineiltä työrauhaa Etykin turvallisuusjärjestelyihin.⁵² Tietojen hankkimisen rajaamista ei tehty ainoastaan median suuntaan. Turvallisuusviranomaisilla on myös säännöstö sille, kuka saa puhua tiedotusvälineille. Organisaation alemmille tasoilla tarvittiin erikseen lupa jakaa hallinnoimiaan tietoja julkisuuteen.⁵³ Etykin luonne erityistilanteena ja sille oma viestintäohjeensa näytti siis olleen oletusarvoisesti kunnossa.⁵⁴

Merkittävä aihe olikin turman keinotekoinen Etyk-liityntä. Puutteellista tiedottamista verhottiin turvallisuudella, koska rajavartioston vene oli turmahetkellä ollut palaamassa Etyk-tehtävistä. Lehdissä peräänkuulutettiin sisäministeriön vastuuta ”palauttaa luottamus - - viranomaisten tutkinta- ja

tiedotustoimintaan.”⁵⁵ Saman huomion teki myös sisäministeri Koski. Ohjeistus nopeasta ja avoimesta tiedottamisesta oli kyllä muistissa, mutta ongelmaksi muodostui se, että viranomaiset tiedottivat merivartiomiesten valheellisia yksityiskohtia. Kun väärät tiedot pääsivät leviämään, oli oikeiden tietojen kanssa ”myöhemmin selittämistä.”⁵⁶ Huolimaton tiedottaminen olikin organisaation toiminnalle onnettomuutta suurempi riskitekijä.⁵⁷

Toisaalta käännettä kritiikkiin voi kuvailla eräänlaisena Pandoran lippaan avaamisena, negatiivisten äänenpainojen korostamisena menestyksen hetkellä. Puhuttiin jostain, mistä oli ollut tapana vaieta samalla, kun suomettumiskeskustelu oli kuumimmillaan. Ellei 1970-luvun tiedotusilmastossa ongelmista täysin vaiettu, oli tietty tapa käsitellä niitä julkisuudessa. Vain tiettyjä tahoja oli hyväksyttyä voida kritisoida.⁵⁸ Poliittisesti herkässä tilanteessa lehdistölle oli annettu tila ja aika toimia, mutta veneturman osalta se näytti läikkyvän yli.

Myös *Ilta-Sanomissa* viranomaisten salailu oli keskiössä. Viivyttely ja väärät tiedot olivat saaneet turman paisumaan jo Etykiä suuremmaksi asiaksi. Riippumatta rajavartioiden tekemisistä, uhrien tuottamuksellisuudesta oman kohtaloonsa tai yleisemmin veneilijöiden tiedonpuutteesta miten toimia pysäytystilanteessa, kokonaisvaltainen selvitys tapahtumista oli suurin vaatimus.⁵⁹ Erikseen tivattiin vastauksia turman keskeisiin kysymyksiin, kuten tiedottamisen vähyyteen ja merivartioiden toimintaan.⁶⁰

Viranomaisten toimintaan vaikutti myös se, että suuri määrä poliisijoukoista oli siirretty tavallisista tehtävistään vastaamaan Etykistä. Samalla vastuu poliisin viestinnästä oli siirretty toisaalle. Vasta erityisjärjestelyjen purkauduttua poliisi pääsi täysimääräisesti tekemään tutkintaa.⁶¹ Katkoksia tiedonkulussa aiheuttivat myös Etykiä seuranneet lomajaksot poliisissa ja sisäministeriössä.⁶² Lisäksi Rajavartiolaitoksen ylimmässä johdossa oli ollut hallinnollista katkeilua, sillä kesän 1975 aikana niin laitoksen päällikkö kuin apulaispäällikkökin vaihtuivat.

Kaiken kaikkiaan vaikuttikin siltä, että turvallisuusviranomaisten tilannetietoisuus ja tilannekuva olivat vajavaiset. Tilanteen synnyttäneiden tapahtumien olosuhteita ja taustatietoja näytti puuttuvan, mikä heikensi eri toimijoiden toimintavalmiuksista.⁶³

Etykin ongelmallinen viestintäsuhde näkyi myös valtiojohdon sisäisen viestinnän erikoisjärjestelyinä. Kesällä 1975 epätietoisuuden kehää vahvisti pääministeri Kalevi Sorsan pitkäikäisen hallituksen hajottaminen. Risto Hauvonen on kuvannut Helsingin Etykin ja pääministeri Keijo Liinamaan virkamieshallituksen kautta ”poikkeustilaksi,” jossa käytiin presidentin johdolla kulissipeliä Suomen poliittisista johtopaikoista.⁶⁴ Raportointi Kekkonen suuntaan oli yksinään ulkoministeri Olavi J. Mattilan vastuulla.⁶⁵ Turmaa seuranneena aamuna Kekkonen luottoadjutantti Lasse Wächter hoputettiin tiedottamaan presidenttiä ennen *Ilta-Sanomien* kohuotsikoiden julkituloa.⁶⁶

Presidentti Kekkonen itse vaikutti olevan kylmän sodan suomalaiseen kaanoniin kuuluvasti kritiikin yläpuolella.⁶⁷ Lehdistön kovimmat sanavalinnat osoitettiin ”nimettömälle” virkamieskunnalle sisäministeriön alaisuudessa, eikä niinkään asiasta etäällä pysytelleelle poliittiselle johdolle. Presidentin ja ministerien vastuunkanto Etykistä lienee pehmentänyt lehdistön vaatimuksia heidän suuntaansa. Myös *Helsingin Sanomien* viileä kanta Kekkonen lämpeni juuri Etykin yhteydessä.⁶⁸

Toisen uhrin löydyttyä merestä *Helsingin Sanomat* lisäsi kierroksia väittäen, että partiovene oli ajanut hänen ylitseen.⁶⁹ Tämä jäi näyttämättä toteen sota-oikeudessa.⁷⁰ Sen sijaan kaksi matkustajaa rajavartioston veneessä oli sisäministeriön osalta vahvistettu. Turman ”todelliset” tapahtumat tuntuivat nyt eroavan sekä silminnäkijäkertomuksista että alkuperäisistä tutkimuksista. Hallituksen toinen sisäministeri Aarno Strömmer kertoi puuttuvansa julkisuudessa esitettyyn kritiikkiin.⁷¹ Jatkotiedottamisen varovaisuus oli Strömmerin mukaan selittyneet aikaisemmilla väärillä tiedoilla. Myös

Etyk-järjestelyt olivat vaatineet tarkempaa selvittämistä ennen tiedottamista. Sisäministeriöstä tuntuikin löytyvän ymmärrystä vähäisen tiedottamisen kritisointiin.⁷²

Epäselyvyyttä oli myös siitä, miksi onnettomuus ylipäättään tapahtui. Turmaveneen omistajan omaiset ihmettelivät rikkinaisilla valoilla ajettua yöllistä venematkaa.⁷³ Tämä oli ainoa kerta, kun uhrien toiminta nostettiin selkeästi esiin. Otaniemen veneilijät taas kertoivat, ettei heille ollut tiedotettu Laajalahden veneilyrajoituksista.⁷⁴ Tehostetun merivalvonnan panostuksista Helsingin edustalla oli kuitenkin kerrottu *Helsingin Sanomissa* noin viikko ennen onnettomuutta.⁷⁵

Paikallisten tunne tiedottamisen puutteesta ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista. Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen Etelä-Suomen sotilaslääni oli käynnistänyt syksyllä 1968 Hankoniemen meri- ja ranta-alueilla sotaharjoituksen, josta paikallisia ei ollut tiedotettu. Vaikka harjoituksen järjestämisestä oli päätetty ennen Prahan kevään tapahtumia, monet hankolaisista säikähtivät maihinnousun torjumiseen keskittyntä harjoitusta.⁷⁶

Informaatiovaihdon osalta Rajavartiolaitoksen riskianalyysi oli ollut vajavaista. Vaikka Etyk olikin nostanut riskitasoa, huonosti toteutettu etukäteinen tiedottaminen ei ollut muuttanut ihmisten riskikäsitteitä ja turmaa seuranneet korjaavat toimenpiteet olivat vain nostaneet organisaation puutteellisen riskienhallinnan keskiöön. Luottamuksen puuttuessa tapahtui leimaantumisen, kun tiedottaminen ei vähentänyt epätietoisuutta.⁷⁷ Rajavartiolaitoksen edustajan mukaan turman seurauksena merivartioston maine ja viestintä olivat murentuneet. Lieveilmiöitäkin alkoi esiintyä: merivartioston toiminnasta tehtiin ylimääräisiä valituksia. Lisäksi veneilijät olivat alkaneet nostaa kätensä pysäytystilanteissa ilmaan ”antautumisen merkiksi.”⁷⁸

Laajalahden tapauksessa ilmenikin myös myöhemmässä turvallisuusviestinnässä tyypillinen paradoksi: kielteiset aiheet, kuten vaaratilanteet ja onnettomuudet, ylittävät uutiskynnyksen – vaikka riskit olisi minimoitu, kriisiviestintään olisi varauduttu ja onnettomuuden mahdollisuus kuuluisi toiminnan luonteeseen. Usein viranomaisten ja median välinen toiminta onkin kilpajuoksua tietojen keruussa ja tiedottamisessa.⁷⁹ Laajalahden veneturman voi silti nähdä poikkeuksellisena Puolustusvoimien onnettomuutena, sillä sen uhreina oli pelkästään siviilejä.

Turvallisuusviranomaisten toimintaan liittyvä uutisointi on yleisemminkin kiinnostanut suurta yleisöä, koska se on usein yhdistelmä viihdettä, draamaa ja jännitystä. Kiinnostavuutensa takia turvallisuustoimijoiden on täytynyt aktiivisesti informoida tiedotusvälineiden suuntaan sekä hankkia luottotoimittajia tai ”sisäpiiriläisiä” viestinviejiä. Näin voi kontrolloida, mitä tulee julkisuuteen ja milloin. Totaalinen tietosulku taas mahdollistaa ikävät vastareaktiot.⁸⁰

Laajalahden turman jälkeen, mutta ei yksin sen seurauksena, Rajavartiolaitoksen viestintä ja tiedottaminen kehittyi. Tiedotusvälineiden muutos kohti reaaliaikaisempaa uutisointia ei tullut tyydytetyksi pelkillä virallisilla tiedonannoilla, joiden ajallinen yhteys itse tapahtumaan saattoi olla hyvin pitkä. Avoimempi tiedottaminen oli tarpeen, jotta näkyvä organisaatio oli myös julkinen ilman ”harmaalla alueella” toimimista. Oli parempi itse kertoa asioista.⁸¹

Vaikka Puolustusvoimat oli tehnyt harppauksia julkisuuteensa 1960- ja 1970-luvuilla, pysyi Rajavartiolaitoksen tiedotus niukkasanaanaisena vielä 1980-luvullakin. Tämä mahdollisti helpommin myös toiminnan kritisoinnin, johon rajavartiostossa ei ollut valmistauduttu. Luottamus lehdistön ja Rajavartiolaitoksen välillä oli puutteellista, eikä julkisuuteen vuotaneisiin tietoihin osattu reagoida.⁸²

Pitää kuitenkin muistaa, että lehdistön esisijainen kritiikki oli osoitettu tiedottamiseen yleisemmin. Siten tapauksesta ei voi yleistää, että viranomaisten puutteellinen toiminta Laajalahden turmassa olisi ollut keskeisin vaikutin Rajavartiolaitoksen viestinnän kehittämisessä. Tarpeita aktiivisuuteen reaktiivisuuden sijasta ilmeni muutenkin.

Jo viikossa uutistahti rauhoittui. Rajavartiolaitos myös tiedotti vartiomieskaksikon kertomuksen vääristä tiedoista. Viestintävastuu oli siirretty tutkimuksista vastanneelle Helsingin poliisilaitokselle, joka aloitti selvityksen väitteistä tutkinnan hitaasta etenemisestä.⁸³ Pian ilmoitettiin, ettei poliisi ollut syyllistynyt tapauksessa peittelyyn tai laiminlyönteihin. Toimintaa kritisoineet kirjoitukset tuomittiin.⁸⁴ Myös kansalaisten myötätunnonosoitukset poliisia kohtaan tuotiin julki.⁸⁵ Tämän jälkeen uutisointi rauhoittui seuraamaan sota-oikeuden käsittelyä.⁸⁶

Kaksi viikkoa veneturman jälkeen *Suomen Kuvalehti* antoi välitilinpäätöksen, jossa kuvattiin tapahtumien kulku ja kritisoitiin tapahtumien uutisointia. Yhteenvedona todettiin onnettomuuden itsessään olleen yhteensattumien summa. Sen sijaan viranomaisten ongelmat nousivat keskiöön: onnettomuutta seuraavana aamuna kukaan keskeisistä henkilöistä, sisäministeri ja poliisiylitarkastaja mukaan lukien, ei ollut vielä tietoinen tapauksesta. Onnettomuutta seuranneen päivän lehdistötilaisuuden väärä tietoja korostettiin. Koska laajempi tiedottaminen oli jäänyt epämääräisen Etyk-järjestelmän jalkoihin, vaihtoehtoiset tietolähteet olivat mahdollistaneet vääränlaisen kuvan välittymisen. Paljastui, että ensimmäisen vuorokauden aikana tutkinnasta oli vastannut vain yksi komisario muutaman avustajan voimin.⁸⁷ Kirjoituksen voi nähdä ansiokkaana aikalaiselvityksenä turman tapahtumista sekä siitä, miksi viranomaisten salailu oli ollut yksi uutisoinnin pääteemoista.

Veneturman seuraukset turvallisuusorganisaatioissa

Rajavartiolaitoksen rooli Etykin turvaamistoimissa oli keskeinen: Pääkaupunkiseudun merialueiden vartiointi oli osa konferenssin erityisen merkityksellistä vartiointitehtävää.⁸⁸ Vartiointi merellä oli jaettu poliisin ja Rajavartiolaitoksen kesken, ja rajavartiomieskin pystyi toimimaan poliisivaltuuksin.⁸⁹ Tämä oli luontevaa, koska Etykin kaltaisissa poikkeustilanteissa oli tarpeen lisätä turvallisuutta laajentamalla viranomaisten toimintamahdollisuuksia.⁹⁰ Merialueiden Etyk-valvonta oli poikkeuksellista, koska valvontaa oli tiukennettu ilman ulkoista kriisiä. Edeltävien tiiviimmän valvonnan ajanjaksojen syynä olivat olleet nootikkriisin tai Tšekkoslovakian miehityksen kaltaiset ulkoiset uhat, kun taas konferenssin valvontajärjestelyt perustuivat erilaisille uhille.⁹¹

Suomenlahdella oli heinäkuussa 1975 merkittävä määrä merivalvontatehtäviä. Merenkulkurikkomuksia tilastoitiin 12 kappaletta ja meripelastussuorituksia 27. Ulkomaisten huviveneiden valvontaan oli kiinnitetty erityistä huomiota. Etyk työllistikin vartiostoa niin, että kaikki vapaapäivät jouduttiin perumaan. Vilkaaseen veneliikenteeseen vaikutti hyvä sää. Tarkastettuja moottoriveneitäkin oli heinäkuun aikana 189 kappaletta.⁹² Myös Saaristomerellä ulkomaisten huviveneiden valvontaa tehostettiin 1.6.–30.9.1975 välisenä aikana.⁹³

Valvonnasta Kuninkaansaaren alaisella merialueella, johon Laajalahti kuului, vastasi heinäkuussa neljä alusta 102 partiomatkan voimin. Tuona aikana toimintaa vaatineita tapahtumia oli 33. Oli muun muassa selvitetty mahdollisesti Neuvostoliiton puolelta ammuttuja punaisia raketteja, etsitty useampaa hukkuneeksi tai kadonneeksi epäiltyä, pelastettu koiran raatelema lapsi ja tutkittu pommiuhkaa Neste Oy:n rakennustyömaalla. Lisäksi kuun lopulla suoritettiin erillisiä Etyk-valvontatarkastuksia. Myös muilla merialueilla riitti tehtäviä.⁹⁴ Vaikka Rajavartiolaitosta määritellyt laki ei velvoittanutkaan palo- ja pelastustoimiin, oli sille asetuksella sisällytetty myös näitä velvollisuuksia.⁹⁵ Tämä oli luonnollinen lisäys, koska rajavartijat, olivat tottuneita toimimaan Suomen valtionrajojen vaihtelevissa olosuhteissa.

Osaltaan tarvetta panostaa Suomenlahden merivartiointiin oli perustellut pidempiaikainen yhteiskunnallinen muutos. Vapaa-ajan veneily oli Suomessa kasvanut merkittävästi 1960-luvulta lähtien. Veneilyn suosion kasvaessa lisääntyivät myös erilaiset ongelmatilanteet, kuten onnettomuudet sekä

pelastus- ja etsintätehtävät. Myös veneilijöiden taidoissa oli puutteita. Rajavartioston meritehtävät monipuolistuivatkin merkittävästi kylmän sodan aikana.⁹⁶ Etykin seurauksena myös Rajavartiolaitoksen suhdetta muihin turvallisuusviranomaisiin tarkasteltiin,⁹⁷ ehkä jopa ensi kertaa sitten toisen maailmansodan.

Oli selvää, että pienellä määrällä valvonta-aluksia oli Helsingin edustalla toimintaa jatkuvasti. Etykin takia perutut lomat ja tiukennetut turvatoimet vain kiristivät tunnelmaa ja korostivat tarvetta puuttua pienempiinkin epäselviin tilanteisiin.

Turmaan osallinen Rajavartiolaivaston vene NV 26 ei kuitenkaan ollut osoitettuna Kuninkaansaaren merialueen yleiseen vartiointiin vaan alistettuna rannikkovartiolaiva *VL Koskelolle*.⁹⁸ Vene oli tilapäisesti siirretty Kalastajatorpan vartiointiin onnettomuuspäivän iltapäivällä.⁹⁹ Suomenlahden merivartioston vastuulla ollut pääkaupunkiseudun eteläinen merialue oli jaettu useampaan pienempään toiminta-alueeseen. Oikeudessa tarkentui, että veneen tehtävänä oli ollut Kalastajatorpan juhlallisuuksien ajan varmistaa läheistä Kuusisaaren ja Munkkiniemen välisen sillan vesialuetta.¹⁰⁰

Arkistoaineistoissa oli rajallisesti mainintoja tai reaktioita varsinaisesti veneturmaan liittyen. Elokuun alussa, tutkimusten ollessa kesken, Laajalahden turman kuvaus oli rajavartioston sisällä ”ikävä onnettomuus.”¹⁰¹ Kun kumpikin merivartijoista oli vapautettu virastaan 16.8.1975 alkaen, ei heillä ollut asiassa huomauttamista.¹⁰²

Poliisitutkinnan edetessä ja oikeudenkäynnin alkaessa tilanne muuttui. Alle kuukausi turmasta Rajavartiolaitoksen esikunta lähetti muille turvallisuusviranomaisille ja merenkulun toimijoille lausuntopyynnön asetusluonnoksesta vesillä annettavista pysäyttämismerkeistä. Lyhyen asetusluonnoksen keskeinen sisältö oli pysäyttämistapojen listaus ja keinojen selkeys. Tarkimmin määriteltiin ”pysäyttämislevy,” jonka näkyminen pimeällä tuli toteutua tieliikenteen liikennemerkkien tavoin. Pysäyttämismääräykseen voitiin edelleen kiinnittää huomiota valoraketilla tai laukauksella.¹⁰³ Merivartioston veneissä oli kyllä jo olemassa äänimerkinantolaitteet, mutta niitä ei ollut tapana käyttää.¹⁰⁴

Asetusluonnoksen perusteena oli ensisijaisesti voimassa olleen vuoden 1930 asetuksen vanhentuminen ja epätarkkuus, varsinkin kun suurta osaa vesillä liikkumista sääntelevää ja turvallisuusviranomaisiin liittyvää lainsäädäntöä oli hiljattain uusittu. Laajalahden turmaa ei erikseen perusteluissa nostettu esiin, vaan tarve uudistamiseen oli tullut esiin eri yhteyksissä niin tullin, poliisin ja rajavartioviranomaistenkin osalta.¹⁰⁵ Esityksen ajankohta oli kuitenkin selkeästi liitettävissä Laajalahden tapahtumiin. Myös Helsingin II sota-oikeus totesi päätöksessään, että vuoden 1930 asetus oli selvästi vanhentunut ja veneen miehistö toiminut sen osalta tilanteen vaatimalla tavalla, vaikka pysäyttämiskäytäntö ei ollutkaan täysin noudatellut asetusta.¹⁰⁶

Julkisuuteen tuli myös tieto, että veneiden varustukseen oli jo aikaisemmin aiottu lisätä sininen vilkkuvalo ja äänimerkinantolaitte, mutta esitys oli rauennut. Vanha asetus oli vielä tuolloin koettu riittäväksi. Koska veneilijöillä oli vaikeuksia tunnistaa viranomaisveneitä, tieliikenteestä tutut poliisin merkit olisivat olleet mahdollisia myös vesillä. Veneilijöiden omaa vastuuta tuntea pysäyttämismerkit korostettiin.¹⁰⁷ Julkisuutta olikin mahdollista käyttää onnettomuuden yhteydessä keinona saada tarvittuja kehityksiä ja päivityksiä aikaiseksi.¹⁰⁸

Muutosta rajavartioston veneiden väreissä ja pysäyttämismerkeissä käsiteltiin myös lehdistössä. Uutisissa painotettiin säännösten vanhuutta sekä valvovien viranomaisten määrää että kaluston kirjavuutta. Vartioveneitä oli vaikea tunnistaa pelkästä rungon värillisestä raidasta. Pysäytysmerkkien eroavaisuudet eri viranomaisten välillä sekä vaikeus tunnistaa merkit pimeällä korostuivat.¹⁰⁹ Vaikka

Laajalahden turmaan ei suoraan viitattukaan, sisällöt painottivat asioita, jotka olivat olleet onnettomuuden taustalla tai osasyynä.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa korostettiin muutoksien suhdetta Laajalahden tapahtumiin. Onnettomuus oli tehnyt aiemmin käydyn keskustelun yhä ajankohtaisemmaksi. Kirjoituksessa vaadittiin käytäntöjen pikaista yhdenmukaistamista. Laajalahdella käytetty punainen pysäyttämismuoto sai erityisesti moitteita, koska se ei vastannut kansainvälisiä käytäntöjä.¹¹⁰ Rajavartiosto olikin vesillä vain yksi ”virikapukuisten ryhmä muiden joukossa,”¹¹¹ mikä vahvisti vaadetta yhdenmukaistuksille.

1970-luvun lakimuutosten tehtävä olikin määritellä eri viranomaisten, erityisesti Rajavartiolaitoksen, tullin ja poliisin, keskinäistä yhteistyötä raja-alueilla. Tämä yhteistoiminta, eli tekemisten yhteensovittaminen sekä resurssien jakaminen yhteisen päämäärän saavuttamiseksi, määriteltiin asetuksella vuonna 1978, vaikka merivartioston roolia jouduttiin meripelastuksen osalta tarkentamaan vielä 1980-luvun alussa. Merialueilla uudelleenmääriteltyä yhteistoimintaa päästiin toteuttamaan Moskovan kesäolympialaisten aikaan vuonna 1980.¹¹² Etyk-valvonta siis auttoi selkeyttämään turvallisuusviranomaisten yhteistyötä ja vastuunjakoa. Tämä osaltaan vastasi niihin puutteisiin, joita toiminnassa ilmeni. Yhteistoimintajärjestelyjen vakiintuminen helpotti myös välineistön yhdenmukaistamista.

Laajalahden tapaus nähtiinkin Rajavartiolaitoksessa ennen kaikkea oppimiskokemuksena ja Helsingin II sota-oikeuden langettava päätös otettiin opetuskäyttöön.¹¹³ Vastaavanlaisiin tapauksiin osattiin nyt varautua paremmin, myös viestinnän osalta.¹¹⁴ Käytäntö oli tuttu, sillä rajavartiosto oli samaan tapaan joutunut reagoimaan vuonna 1969, kun vartioston alus joutui ensikertaa öljyntorjuntatöihin Itämerellä. Myös tuolloin tilanne nähtiin kokemuksena, jonka perusteella pyrittiin valmistautumaan vastaavanlaisiin tilanteisiin.¹¹⁵

Laajalahden tapahtumien seurauksena voi nähdä organisaation sisäisen ymmärryksen muuttuneen laajemminkin: Vaikka inhimilliset syyt ja merivartijoiden laiminlyönnit johtivat turmaan, Rajavartiolaitoksen toiminnan tuottamista jäsenlevät sisäiset määritteet olivat osin epäonnistuneita tai vanhentuneita. Ideaalitalanteen toimintatapojen ja käytännön todellisuuden välissä oli aukkoja, joiden kautta onnettomuus pääsi erehdyksenä realisoitumaan. Näitä aukkoja Rajavartiolaitoksessa pyrittiin muutoksilla tilkitsemään.¹¹⁶ Parannetulla organisaatioturvallisuudella olikin mahdollista varmistaa oikea toiminta kaikissa tilanteissa.¹¹⁷

Oikeudenkäynnissä ongelmallisina näyttäytyivätkin merivartioston oman ohjeistuksen laiminlyönnit. Erityisesti radion epäselvä käyttö turmaveneen sytyttyä ja siviilien kuljetus nähtiin tuomittavina. Turma itsessään rinnastettiin liikenneonnettomuuteen.¹¹⁸ Tuomiosta oikeus piti raskauttavana merivartioille annettujen määräysten rikkomista ”erityisen merkityksellisen Etyvartiointin aikana.” Sen sijaan merivartioveneen riittämättömät pelastusvälineet olivat lieventävä asianhaara.¹¹⁹

Merkittävin turman jälkeinen muutos asetettiin runsas kuukausi tapahtuneesta. Syyskuun 11. päivä annettiin ”Ohje merivartioalusten tunnistustekstistä” havainnekuvineen. NV-luokan veneisiin määrättiin lisättäväksi kylkitekstit ”MERIVARTIOTO” ja ”SJOBELVAKNINGEN.” Vanhempien Finmar-tyyppien veneiden merkitsemisen ohjeistuksessa jopa viitattiin suoraan turmassa olleen veneen tunnistenumera NV 26.¹²⁰ Merkintämuutoksesta tiedotettiin myös Rajavartiolaitoksen omalla tiedotteella. Tunnukset oli tarkoitus asettaa veneisiin 1.10.1975 mennessä.¹²¹ Määrättyjä muutoksia esiteltiin myös rajavartioston omassa lehdessä 1.10.1975.¹²²

34

Kuva 1. "NV 26 sillan edustalla." Kuva on todennäköisesti otettu syyskuun 1975 jälkeen, koska veneen kyljessä on käsin maalattu tunnisteteksti. Kuva: Kymenlaakson museo, Finna-palvelu (<https://www.finna.fi/Record/kymenlaaksonmuseot.MVMMVMV76:903>).

Tunnistetekstejä oli kokeiltu merivartioston aluksissa jo aiemmin, mutta tuolloin Rajavartiolaitoksen johto oli päättänyt hylätä käyttöönoton. Syynä ratkaisuun oli ollut kielikysymys, eli kuinka veneet merkittäisiin yksi- ja kaksikielisissä kunnissa.¹²³

Kylkitekstien ohella vartioveneiden varusteluun tehtiin myös toinen lisäys. Maaliskuusta 1976 alkaen kaikkien turvallisuusviranomaisten veneisiin lisättiin, maantieliikennettä muistuttava, punakeltainen stop-kilpi, johon jo elokuussa 1975 oli viitattu. Käytettävien pysähtymismerkkien ja -keinojen valikoima siis laajeni. Vaikka muutos oli ollut vireillä jo pidemmän aikaa, olivat Laajalahden tapahtumat vauhdittaneet muutoksen läpimenoa.¹²⁴

Myös rajavartioiden alkoholinkäyttöön kiinnitettiin tarkemmin huomiota. Lokakuussa 1975 tiedotettiin, että voimassaolleet määräykset alkoholin käytöstä Rajavartiolaitoksessa olivat ”vanhentuneet ja jossain määrin tulkinnanvaraiset.” Oletuksena oli, että uudet määräykset kielsivät alkoholijuomien nauttimisen ja hallinnan muualla kuin Rajavartiolaitoksen perheasunnoissa ja henkilökuntakerhoilla. Muissa tapauksissa poikkeuslupa annettaisiin erikseen.¹²⁵

Oikeudessa merivartijat olivatkin kertoneet tavasta, ilman virallista määräystä, sallia palveluspäivinä kaksi pulloa olutta, toinen päivällisellä ja toinen saunan yhteydessä.¹²⁶ Alkoholinkäyttöön oli kiinnitetty huomiota myös lehdistössä. *Ilta-Sanomissa* *Bisquit*-nimimerkillä pakinoiut Seppo Ahti leimasi alkoholihuuruiset poliisit ja rajavartijat ”maan tavaksi” valtiojohdon suojeluksessa.¹²⁷ Lisäksi

uutisoitiin, että rajavartijat olivat ostamiensa oluiden lisäksi tavalla tai toisella saaneet veneen tankkauksen yhteydessä huoltoasemalta ilmaiseksi olutta.¹²⁸

Vaikka Rajavartiolaitoksen oma lehti *Rajamme Vartijat* ei suoraan ottanut kantaa Laajalahden veneturmaan, voi sen marraskuun 1975 numeron sarjakuvan nähdä viittaavan tapaukseen. Siinä merivartioston rynnäkkövene RV-24 pysäyttää viikinkialuksen, mutta suuri osa keskustelusta käydään pimeässä.¹²⁹ Juuri riittämätön valaistus ja vaikeus tunnistaa vartioston veneet olivat olleet tehtyjen ja suunniteltujen muutosten keskiössä. Nämä yksityiskohdat olivat olleet myös julkisessa keskustelussa esillä.

Kuva 2. Sarjakuva *Rajamme Vartijat* -lehden numerossa 9, 1.11.1975, sivu 37.¹³⁰

Rajavartiolaitoksen sisäisissä reaktioissa oli nähtävillä kahtiajako: vartiolaitoksen konkreettiseen toimintaan, laitteistoon, välineistöön ja yksittäisten virkamiesten työn sääntöihin tehtiin aktiivisesti muutoksia turmaa seuranneina kuukausina. Sen sijaan epäonnistuneeseen viestintään tai itse tapaukseen ei juurikaan otettu kantaa.

Kokonaisuutena voikin sanoa, että Rajavartiolaitoksen turvallisuusjohtaminen oli painottunut organisaatiomalliin, jossa inhimillinen erehdys, ja tässä tapauksessa myös laiminlyönti, olivat seurausta organisaation päilevistä virheistä, eikä ainoastaan onnettomuus yksilöiden aktiivisten virheiden takia. Turvallisuuskulttuurin laajempi omaksuminen tuli Rajavartiolaitokseen vasta myöhemmin.¹³¹ Tulkintaa tukee myös se, että merivartijat tuomittiin ensisijaisesti virkavelvollisuuksiensa rikkomisesta. Siviilioikeudellisten

syytekohtien osalta tuomittavuutta ei oikeuden mukaan ollut näytetty toteen.¹³²

Päätelmät

Tässä tutkimuksessa on alkuperäisaineistojen pohjalta tarkasteltu Helsingin Laajalahdella kesällä 1975 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin aikana sattuneen veneturman käsittelyä julkisuudessa ja turvallisuusorganisaatioiden sisällä. Keskeisin huomio on, että julkisuudessa esiintyneiden tiedottamiseen keskittyneiden kriittisten äänenpainojen taustalla Rajavartiolaitoksen toiminnassa ilmeni puutteita, jotka vaativat korjauksia rajavartiostossa ja turvallisuusviranomaisten toiminnan uudistamista.

Etyk oli rauhanajan Suomessa poikkeuksellinen voimainponnistus, joka venytti turvallisuutta ylläpitäneet henkilöt ääri rajoille. Tämä ymmärrettiin lehdistössä ja turmaan osallisten tekemät virheet olivat selitettävissä tilannetta monimutkaistaneilla syillä. Vaikka turvallisuusjärjestelyt olivatkin päällisin puolin onnistuneet, Laajalahden tapahtumat mahdollistivat kriittisempien äänenpainojen esiintymisen. Turvallisuusjohdon vaikenemiselle ja julkisuuteen annetuille väärille tiedoille sympatiaa ei löytynyt. Kritiikki oli kuitenkin yleisluontoista, eikä kohdistunut esimerkiksi vain Rajavartiolaitokseen. Tyytymättömyyttä esiintyi tiedottamisen linjaan – tai oikeastaan sen puutteeseen. Viranomaiset eivät näyttäneet olleen valmiita kriisiviestintään, vaikka siihen jossain määrin olikin valmistauduttu.

Veneturman ja Etykin yhteys sekä historiankirjoituksessa että aikalaislehdissä selittynee osaltaan konferenssin tärkeydellä. Etyk oli kylmän sodan Suomessa sellainen menestystarina, ettei sen kiiltoa voinut himmentää edes Laajalahden tapahtumien kaltainen epäonni. Kritiikki Etyk-järjestelyjä kohtaan olisi voinut näyttäytyä jopa kritiikkinä presidentti Kekkonen kohtaan tai vaarantaa Suomen maineen. Ajallinen ja toiminnallinen yhteys oli huomioitava, muttei korostettavissa. Samanlainen tapahtumaketju olisi voinut sattua jonakin muunakin kesäisenä ajankohtana, esimerkiksi osana veneratsiaa vuonna 1975 alkanessa ”Juhannus kuivana”¹³³ -tempauksessa.

Toisaalta näyttää siltä, että tilannetta ei juurikaan käsitelty turvallisuuden tai sen puuttumisen näkökulmasta. Vaikka Rajavartiolaitoksen merkinantovälineissä ja kaluston ulkonäössä olikin vanhoja käytänteitä ja kehittämisen varaa, ei tilannetta nähty sellaisena, että siitä olisi kansalaisille yleistä vaaraa tai että se voisi sattua kelle tahansa. Sinällään Rajavartiolaitoksen kompetenssia hoitaa oma roolinsa Suomen puolustuksessa ja alueellisessa koskemattomuudessa ei epäilty eikä tavankansalaisille maalailtu minkäänlaista kuolemanriskiä rajavartioston kanssa asioidessa, vaikka turman jälkeen siviiliveneilijät pysäytystilanteissa kätensä herkästi pystyyn nostivatkin. Kaikesta kritiikistä huolimatta tapaus kuitattiin onnettoman sattumana, jossa yhdistyivät monet samanaikaisesti väärinmenneet asiat. Kansalaisten luottamus järkkyy ajassaan jämähtänyttä hallinnollista järjestelmää, ei turvallisuustoimijoita kohtaan.

Konkreettisin muutos Rajavartiolaitoksen toiminnassa oli onnettomuuden myötä tunnistaa ne puutteet toiminnassa ja välineistössä, joita ei ollut korjattu tai huomioitu edeltävien vuosikymmenien aikana tai yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Etykin kaltainen voimainponnistus muutti toimintakenttää siinä määrin, että rajavartiotoiminnan epäkohtien oli mahdollista paljastua. Vanhentuneet säännökset tuli päivittää sekä selkeyttää sitä, kuinka merivartioston alukset selvemmin erottuisivat. Käsien veneiden kylkiin maalatut tekstit vain korostavat tulkintaa, että Rajavartiolaitos joutui Laajalahden turman selvittelyn yhteydessä yllätetyksi ”housut kintuissa” ja etsimään ratkaisuja nopealla aikataululla. Myös epäonnistunut viestintäyhteys tiedostusvälineiden suuntaan vahvistaa tätä tulkintaa.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on palvella yhdenlaisena päänavauksena Rajavartiolaitoksen julkisuuskuva ja -suhteen sekä organisaation reaktiivisen päätöksenteon tutkimukselle kylmän sodan viitekehityksessä. Tutkimusta on mahdollista laajentaa koskemaan muita raja-alueiden erityistapauksia, esimerkiksi juuri Rajavartiolaitoksen viestinnän tai päätöksenteon näkökulmasta. Myös laajemmalle Rajavartiolaitoksen tai muiden turvallisuusviranomaisten viestinnän ja yhteiskuntasuhteen tarkastelulle kylmän sodan turvallisuuspoliittisessa ilmapiirissä olisi tilausta, mikäli sopivat (arkisto)aineistot tällaiseen tarkasteluun on mahdollista saada käyttöön.

- ¹ Ermei Kanninen, *Vuodet myrskyn varjossa. Muistelmat* (Helsinki: Otava, 1995), 192; Heikki Koski, *Virkamieshallitus, viinit ja läänit* (Helsinki: Like, 2005), 91–93; Markku Reimaa, *Kekkonen katiska. Suomi Etykissä 1968–1989* (Helsinki: Edita, 2008), 12, 116–119, 148–160; Antero Holmila, *Suomalaisten kylmä sota* (Jyväskylä: Atena, 2023), 135–136; Risto Hauvonen, *Kekkonen ja Sorsan kriisivuosikymmen. 1970-luku tutkimusten ja aikalaisten silmin* (Helsinki: Lector kustannus Oy, 2022), 268–273.
- ² Väinö Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” teoksessa *Pohjolan poliisi kertoo 1977* (Helsinki: Pohjolan poliisin urheiluliitto, 1977), 73; Hannes Markkula, *Suomalainen murha* (Helsinki: Eurooppalainen Kustannustalo Oy, 1991), 131; Kanninen, *Muistelmat*, 192–193; Reimaa, *Kekkonen katiska*, 159.
- ³ Markkula, *Suomalainen murha*, 131; Reimaa, *Kekkonen katiska*, 159.
- ⁴ Rantio, ”Laajalahden venekuolemat;” Markkula, *Suomalainen murha*.
- ⁵ Juha Pohjonen, ”Luvut V–IX,” teoksessa *Isänmaan portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918–1994*, Matti Kosonen & Juha Pohjonen (Helsinki: Otava, 1994), Kanninen, *Muistelmat*.
- ⁶ Holmila, *Suomalaisten kylmä sota*, 14–24, 135–136, 157; Jukka Tarkka, *Karhun kainalossa* (Helsinki: Otava, 2012), 5, 235–236; Aleksi Mainio, *Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa* (Helsinki: Siltala, 2018), 304.
- ⁷ Kanninen, *Muistelmat*, 193.
- ⁸ Tarkemmin Sanomasta ja Erkoista kylmässä sodassa: Mainio, *Erkon kylmä sota*, tutkittavan aikakauden osalta erityisesti sivut 272–310.
- ⁹ Pertti Alasuutari, *Laadullinen tutkimus 2.0* (Tampere: Vastapaino, 2011), 38–48, 78–83.
- ¹⁰ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto* (Helsinki: Sanastokeskus TSK, 2017), https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf.
- ¹¹ Petteri Jouko, ”Paljon on vielä tehtävää. Suomalainen kylmän sodan sotahistorian tutkimus,” teoksessa *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 39 (Helsinki: Sotahistoriallinen seura, 2019).
- ¹² Jouko, ”Paljon on vielä tehtävää,” 68–70. Erityisesti rajavartiointin osalta esimerkiksi Pohjonen, ”Luvut V–IX;” Esa Sundbäck, *Merivartiointia 75 vuotta. Merivartiolaituksen ja merivartioston historia 1930–2005* (Kainuu: Kainuun Sanomat Oy, 2005) ja Lassi Laressalo, *Tarinoita rajalta. Historiaa ja muistoja Rajavartiolaituksen sadan vuoden taipaleelta* (Helsinki: Rajavartiolaitys, 2019).
- ¹³ Harri Tolvanen Jerkko Holmille, ”Kysymys Suomen merirajoista,” 28.4.2025. Tekijän <javhol@utu.fi> hallussa. Tolvasen mukaan Suomella on merirajaa (aluevesien ulkoraja), Tornionjoen suulta Virolahdelle, karkeasti mitattuna noin 1360 kilometriä.
- ¹⁴ Jami Virta, *Juoksubandoista yhteiskuntaan. Vuosien 1965–1975 sotilaallista maanpuolustusta ja Puolustusvoimia koskevan joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu* (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2012), 21.
- ¹⁵ Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” 73–74; Markkula, *Suomalainen murha*, 131; Kanninen, *Muistelmat*, 192–194; Koski, *Virkamieshallitus*, 91; Reimaa, *Kekkonen katiska*, 150, 157–158; Virta, *Juoksubandoista yhteiskuntaan*, 272.
- ¹⁶ Pääkirjoitus, ”Puolustusvoimat Etykin suojelussa,” *Ilta-Sanomat (IS)*, 7.8.1975, 2; Virta, *Juoksubandoista yhteiskuntaan*, 272.
- ¹⁷ Kanninen, *Muistelmat*, 192–193; Reimaa, *Kekkonen katiska*, 150.
- ¹⁸ Koski, *Virkamieshallitus*, 88–90.
- ¹⁹ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 452–456, 460; Sundbäck, *Merivartiointia 75 vuotta* 314–317.
- ²⁰ Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” 73–75; Markkula, *Suomalainen murha*, 131–133; Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 460; Kanninen, *Muistelmat*, 193.
- ²¹ Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” 75–80; Markkula, *Suomalainen murha*, 131–134; Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 460.
- ²² Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” 81; Markkula, *Suomalainen murha*, 131–132, 135. Ennen vuoden 1976 lainmuutosta 21 vuotta täyttäneiden vapausrangaistustuomiot virkarikoksista olivat ehdottomia niiden pituudesta riippumatta.
- ²³ Hannes Markkula, ”Vene paloi, Mies kuoli,” *IS*, 1.8.1975, 1, 9, 28; ”Etyk-vartija ampui miehen,” *Erikois-IS*, 1.8.1975, 29.
- ²⁴ ”Etyk-vartija ampui miehen,” *Erikois-IS*, 1.8.1975, 29; ”Etyk-vartijan valoammus poltti miehen ja veneen,” *Helsingin Sanomat (HS)*, 2.8.1975, 3; ”Merivartija kuulustelussa: Tarkoitus ei ollut osua pimeään veneeseen,” *HS*, 2.8.1975, 9; Hannes Markkula, ”Puutarhakutsuja turvattiin: Valopistooliluoti räjäytti veneen,” *Erikois-IS*, 1.8.1975, 9.
- ²⁵ Helena Pilke, *Meidän poikamme mediassa. Suomalainen sotilastiedotus ja Puolustusvoimien julkisuuskuva itsenäisyyden alusta 2010-luvulle* (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2021), 150–151, 160, 223, 248.
- ²⁶ Hannes Markkula, ”Vene paloi, Mies kuoli,” *IS*, 1.8.1975, 1, 9, 28; ”Merivartija kuulustelussa: Tarkoitus ei ollut osua pimeään veneeseen,” *HS*, 2.8.1975, 9; ”12 tuntia salailua,” *Erikois-IS*, 1.8.1975, 9.
- ²⁷ Reimaa, *Kekkonen katiska*, 129, 150.
- ²⁸ Hannes Markkula, ”Puutarhakutsuja turvattiin: Valopistooliluoti räjäytti veneen,” *Erikois-IS*, 1.8.1975, 9; ”Turvan takaajat: Jättityö onnistui,” *HS*, 3.8.1975, 9; Kaarle Lehmus, ”Lentoaseman turvaosasto selvisi hyvin,” *HS*, 6.8.1975, 8; Koski, *Virkamieshallitus*, 90.
- ²⁹ Koski, *Virkamieshallitus*, 85.
- ³⁰ Jouko Hava, ”Oliko Punainen armeija päässyt Helsinkiin? – Kolmea terroristia etsittiin!,” *Suomen Kuvalehti*, 8.8.1975, 36–37; Koski, *Virkamieshallitus*, 90.
- ³¹ Koski, *Virkamieshallitus*, 90–91.
- ³² Martti Huhtamäki, ”Poika pantiin asialle postiin,” *IS*, 2.8.1975, 6.
- ³³ Martti Heikkinen, ”Etyk-onnettomuuden nähnyt: Liekehtivä vene jäi ilman apua,” *HS*, 5.8.1975, 7; Hannes Markkula, ”Etyk-uhrin 14-vuotias tytär: Näin kuinka isän vene räjähti,” *IS*, 5.8.1975, 12.

- ³⁴ Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14 Luettelot, pöytäkirjat ja asiakirjavihkot 1-20 (1975-1975), T-22919 Helsingin sota-oikeus, Helsingin II sota-oikeus, Helsingin III sota-oikeus (1974-1976), Kansallisarkisto (KA).
- ³⁵ Martti Heikkinen, ”En nähnyt mitään punaisia valomerkkejä,” *HS*, 5.8.1975, 7. Todistajan esittämää kertomusta kohtaan esitettiin oikeudessa kritiikkiä. 110§, 11.10.1975. Pöytäkirja 21. 14/T-22919, KA.
- ³⁶ ”Tapauksen silminnäkijä: Poliisille ilmoitettiin heti kahdesta uhrista,” *IS*, 6.8.1975, 9.
- ³⁷ Martti Heikkinen, ”En nähnyt mitään punaisia valomerkkejä,” *HS*, 5.8.1975, 7.
- ³⁸ Hannes Markkula, ”Etyk-uhrin 14-vuotias tytär: ’Näin kuinka isän vene räjähti,’” *IS*, 5.8.1975, 12.
- ³⁹ Pilke, *Meidän poikamme mediassa*, 124–135, 151–180.
- ⁴⁰ Tarkka, *Karhun Kainalossa*, 287–291.
- ⁴¹ Mainio, *Erkon kylmä sota*, 286–294.
- ⁴² Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 470–478, 494; *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 24, 131; Laressalo, *Tarinoita rajalta*, 177. Rajavartioiden kokemuksia yhteysistä rajan lähellä asuneiden kanssa tarkemmin Laressalo, *Tarinoita rajalta*, 177–213.
- ⁴³ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 472–478.
- ⁴⁴ Martti Heikkinen, ”En nähnyt mitään punaisia valomerkkejä,” *HS*, 5.8.1975, 7; Pertti Koskinen, ”Emme ole tyrineet,” *IS*, 7.8.1975, 9.
- ⁴⁵ Hannes Markkula, ”Etyk-onnettomuuden uhrin vaimo: Elmeri yritti korjata rikkinäisiä venevaloja,” *IS*, 4.8.1975, 28.
- ⁴⁶ K. T., ”Poliisi naarasi vain näön vuoksi,” *IS*, 8.8.1975, 1, 24.
- ⁴⁷ ”Merivartijat pidätettiin uudestaan,” *IS*, 5.8.1975, 1, 24.
- ⁴⁸ Hannes Markkula, ”Poliisit tyytyväisiä tutkimuksiin,” *IS*, 6.8.1975, 9.
- ⁴⁹ Pääkirjoitus, ”Mutkaillen pakoon,” *HS*, 6.8.1975, 2.
- ⁵⁰ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 67.
- ⁵¹ Pilke, *Meidän poikamme mediassa*, 216–218.
- ⁵² Koski, *Virkamieshallitus*, 87–88.
- ⁵³ Richard V. Ericson, ”Patrolling the Facts: Secrecy and Publicity in Police Work,” *The British Journal of Sociology* 40, 2 (1989): 205–226, 212.
- ⁵⁴ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 60.
- ⁵⁵ Pääkirjoitus, ”Mutkaillen pakoon,” *HS*, 6.8.1975, 2.
- ⁵⁶ Koski, *Virkamieshallitus*, 91.
- ⁵⁷ Tom Hanén, *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos. Yksittäisten onnettomuuksien tutkinnasta strategisten häiriöiden hallintaan.* (diplomityö, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2005), 49.
- ⁵⁸ Holmila, *Suomalaisten kylmä sota*, 15–16, 136, 157–159; Tarkka, *Karhun Kainalossa*, 236, 259–265.
- ⁵⁹ Pääkirjoitus, ”Miksi salaillaan?,” *IS*, 6.8.1975, 2.
- ⁶⁰ Hannes Markkula, ”14 kysymystä ministeriölle,” *IS*, 6.8.1975, 8.
- ⁶¹ Rantio, ”Laajalahden venekuolemat,” 74, 81–82.
- ⁶² ”Sota-oikeus koolle laajempiin tiloihin,” *HS*, 7.8.1975, 9; Bisquit, ”Viinamäiltä ja turvavesiltä,” *IS*, 7.8.1975, 6.
- ⁶³ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 64.
- ⁶⁴ Risto Hauvonen, *Kekkonen ja Sorsan*, 254–273.
- ⁶⁵ Reimaa, *Kekkonen katiska*, 150–151; Risto Hauvonen, *Kekkonen ja Sorsan*, 278–279.
- ⁶⁶ Kanninen, *Muistelmat*, 193; Pekka Visuri, *Idän ja lännen välissä. Puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella* (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2010), 223. Orimattilassa sijaitsevasta Urho Kekkonen arkistosta ei Laajalahden tapaukseen liittyen ole löytynyt arkistoaineistoja tämän tutkimuksen toteuttamisen yhteydessä.
- ⁶⁷ Kekkonen koskemattomuudesta esim. Holmila, *Suomalaisten kylmä sota*, 119–140 ja Tarkka, *Karhun Kainalossa*, 245–271.
- ⁶⁸ Mainio, *Erkon kylmä sota*, 304–305.
- ⁶⁹ ”Etyk-onnettomuuden toinen uhri löytyi,” *HS*, 6.8.1975, 3; ”Hukkuneen paita oli kärventynyt,” *HS*, 6.8.1975, 8.
- ⁷⁰ Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.
- ⁷¹ ”Etyk-onnettomuuden toinen uhri löytyi,” *HS*, 6.8.1975, 3; ”Hukkuneen paita oli kärventynyt,” *HS*, 6.8.1975, 8; ”Paljastus Etyk-surmassa: Partioveneessä oli kaksi naista!,” *IS*, 6.8.1975, 1; Hannes Markkula, ”Tulkaa kyytiin! huusivat vartijat vieraille rouville,” *IS*, 7.8.1975, 9; K. T., ”Poliisi naarasi vain näön vuoksi,” *IS*, 8.8.1975, 1, 24.
- ⁷² Pertti Koskinen, ”Emme ole tyrineet,” *IS*, 7.8.1975, 9.
- ⁷³ ”Uhrin vaimoa ei ole kuultu,” *IS*, 5.8.1975, 13.
- ⁷⁴ ”Hukkuneen paita oli kärventynyt,” *HS*, 6.8.1975, 8.
- ⁷⁵ ”Maan rajojen valvonta yhä tiukemmaksi,” *HS*, 24.7.1975, 9.
- ⁷⁶ Visuri, *Idän ja lännen välissä*, 177–178.
- ⁷⁷ Hanén, *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos*, 60–65; *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 50.
- ⁷⁸ Pertti Sainio, ”Oranssi raita ainoa tuntomerkki,” *IS*, 13.8.1975, 14; Isä Katsomosta, ”Merivartiosto töppäili – taas,” *IS*, 18.9.1975, 3.
- ⁷⁹ Hanén, *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos*, 65; Pilke, *Meidän poikamme mediassa*, 245–247; Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 493. Katso myös *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 36–58: ”Varautuminen, suunnittelu ja valmius.”
- ⁸⁰ Ericson, ”Patrolling the Facts,” 207–216.
- ⁸¹ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 493–494.
- ⁸² Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 471–478; Pilke, *Meidän poikamme mediassa*, 205–217.

- ⁸³ ”Laajalahden venesurma sota-oikeuteen,” *HS*, 7.8.1975, 3; ”Sota-oikeus koolle laajempiin tiloihin,” *HS*, 7.8.1975, 9.
- ⁸⁴ ”Laajalahden venesurman tutkimukset loppusuoralla,” *HS*, 8.8.1975, 11.
- ⁸⁵ H. M., ”Poliisin Etyk-mainetta pyritään puhdistamaan,” *IS*, 12.8.1975, 24.
- ⁸⁶ H. M., ”Tapaus Laajalahti: Lisää olutta tankkausmatkalla,” *IS*, 11.8.1975, 24; Ericson, ”Patrolling the Facts,” 212.
- ⁸⁷ Jouko Hava, ”Kahden minuutin koukkaus,” *Suomen Kuvalehti*, 15.8.1975, 32–35.
- ⁸⁸ Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.
- ⁸⁹ Merivartiolaitoksen Esikunta 15.7.1975. Daa:1 Anomukset, lausunnot ja ohjeet (1975-1976), T-25162 Rajavartiostojen esikunta, Rajavartiolaitoksen esikunta (1974-1982), KA.
- ⁹⁰ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 65.
- ⁹¹ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 460; Visuri, *Idän ja lännen välissä*, 74–75, 172–177.
- ⁹² 1104/II/DcaII, 8.8.1975. EcaII:2 Vartiostojen toimintakertomukset (1975-1975), T-25162, KA.
- ⁹³ 209/Optsto/Dcb ETS, 15.5.1975. DbcII:1 Muut ohjeet, käskyt, määräykset sekä vastaavat tiedotteet (1975-1976), T-25162, KA.
- ⁹⁴ 1104/II/DcaII, 8.8.1975. EcaII:2/T-25162, KA.
- ⁹⁵ Merivartiolaitoksen Esikunta 15.7.1975. Daa:1/T-25162, KA.
- ⁹⁶ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 490; Sundbäck, *Merivartiointia 75 vuotta*, 294–298.
- ⁹⁷ Merivartiolaitoksen Esikunta 15.7.1975. Daa:1/T-25162, KA.
- ⁹⁸ 1104/II/DcaII, 8.8.1975. EcaII:2/T-25162, KA. Alistus 27.–31.7.1975.
- ⁹⁹ 103§, 13.9.1975. Pöytäkirja 17. 14/T-22919, KA.
- ¹⁰⁰ 88§, 20.8.1975. Pöytäkirja 14. 14/T-22919, KA; 103§, 13.9.1975. Pöytäkirja 17. 14/T-22919, KA; Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.
- ¹⁰¹ 1104/II/DcaII, 8.8.1975. EcaII:2/T-25162, KA.
- ¹⁰² 5560/XII/DBBIII, 15.8.1975. DbbIII:1 Henkilökohtaiset virkauraa, palkkausta ynnä muuta koskevat asiakirjat (1975-1976), T-25162, KA.
- ¹⁰³ Lausuntopyyntö 26.8.1975. Daa:1/T-25162, KA.
- ¹⁰⁴ 88§, 20.8.1975. Pöytäkirja 14. 14/T-22919, KA.
- ¹⁰⁵ Lausuntopyyntö 26.8.1975. Daa:1/T-25162, KA.
- ¹⁰⁶ 103§, 13.9.1975. Pöytäkirja 17. 14/T-22919, KA; 110§, 11.10.1975. Pöytäkirja 21. 14/T-22919, KA; Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.
- ¹⁰⁷ Kari Rouhiainen, ”Anomus jo tekeillä: vilkku ja sireeni vartioveneille,” *IS*, 9.8.1975, 1, 28; Pertti Sainio, ”Oranssi raita ainoa tuntomerkki,” *IS*, 13.8.1975, 14.
- ¹⁰⁸ Ericson, ”Patrolling the Facts,” 219–220.
- ¹⁰⁹ ”Merivartioston veneiden väri yhtenäiseksi,” *HS*, 24.8.1975, 3; Pertti Shemeikka ja Martti Heikkinen, ”Meri vilisee viranomaisia,” *HS*, 24.8.1975, 17; ”Vartioveneitä vaikea tunnistaa,” *IS*, 13.8.1975, 1; Pertti Sainio, ”Oranssi raita ainoa tuntomerkki,” *IS*, 13.8.1975, 14.
- ¹¹⁰ Pääkirjoitus, ”Huonot merkit merellä,” *HS*, 26.8.1975, 2.
- ¹¹¹ Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 478.
- ¹¹² Pohjonen, ”Luvut V–IX,” 460–461, 486–490; *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 58.
- ¹¹³ 7370/XII/DbA, 30.10.1975. DbA:1 Yleisluontoiset esittelyt ja päätökset tiedotteineen (1975-1976), T-25162, KA.
- ¹¹⁴ Ericson, ”Patrolling the Facts,” 209.
- ¹¹⁵ Sundbäck, *Merivartiointia 75 vuotta*, 299–300.
- ¹¹⁶ Hanén, *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos*, 31–33.
- ¹¹⁷ *Kokonaisturvallisuuden Sanasto*, 17.
- ¹¹⁸ 103§, 13.9.1975. Pöytäkirja 17. 14/T-22919, KA; 110§, 11.10.1975. Pöytäkirja 21. 14/T-22919, KA; Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.
- ¹¹⁹ Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA; ”Itse onnettomuudesta jäi monta selitystä,” *HS*, 17.10.1975, 13; Hannes Markkula, ”Viettelevä päällikkö ampujaa pahempi,” *IS*, 17.10.1975, 8.
- ¹²⁰ 6209/IV/Dbc1, 11.9.1975. DbcI:1 Rajan vartiointiin ja merirajan valvontaan liittyvät ohjeet, käskyt ja määräykset (1975-1981), T-25162, KA.
- ¹²¹ Rajavartiolaitoksen tiedotuksia, syyskuu 1975. F:2 Kirjeenvaihto (1975-1975), T-25162, KA.
- ¹²² S. Kanerva, ”Merivartioveneiden tunnuksia täydennetään,” *Rajamme Vartijat*, 1.10.1975, 32.
- ¹²³ Pertti Sainio, ”Oranssi raita ainoa tuntomerkki,” *IS*, 13.8.1975, 14.
- ¹²⁴ ”Merivalvojille stop-kilvet,” *HS*, 24.1.1976, 8.
- ¹²⁵ Rajavartiolaitoksen tiedotuksia, lokakuu 1975. F:2/T-25162, KA.
- ¹²⁶ 88§, 20.8.1975. Pöytäkirja 14. 14/T-22919, KA.
- ¹²⁷ Bisquit, ”Viinamäiltä ja turvavesiltä,” *IS*, 7.8.1975, 6.
- ¹²⁸ Hannes Markkula, ”Kuka tarjosi Etyk-miehille lisää olutta?,” *IS*, 7.8.1975, 1, 24; H. M., ”Tapaus Laajalahti: Lisää olutta tankkausmatkalla,” *IS*, 11.8.1975, 24; ”Ilmaista olutta merivartijoille,” *IS*, 20.8.1975, 1; Hannes Markkula, ”Ilmaista kaljaa ja risa sammutin...,” *IS*, 20.8.1975, 9; Hannes Markkula, ”Merivartijat vapaiksi uhkasakkoja vastaan,” *IS*, 21.8.1975, 9; ”Kaljahuoltamo’ kiestää kaiken,” *IS*, 26.8.1975, 24.
- ¹²⁹ Saku, Sarjakuva, *Rajamme Vartijat*, 1.11.1975, 37.

¹³⁰ Kansalliskirjaston digitoitu kokoelma. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1779436?page=39>.

¹³¹ Hanén, *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos*, 38–50.

¹³² Päätös. Helsingin II SO 16.10.1975. Pöytäkirja 22. 14/T-22919, KA.

¹³³ Sundbäck, *Merivartiointia 75 vuotta*, 319.